

**ЗВІТНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ МЕТОДУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФОРМА
СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ**

Узагальнено основні підходи до трактування поняття "звітність" як елементу методу бухгалтерського обліку та форми статистичного спостереження. Уточнено сутність поняття "звітність" для однозначного її тлумачення різними користувачами

Постановка проблеми. У сучасних ринкових умовах для нормального функціонування будь-якої ланки управління необхідно, щоб учасники могли оперативної та обґрунтовано приймати управлінські рішення, правильність та своєчасність яких ґрунтується на використанні достовірної та якісної інформації щодо характеру та обсягу здійснюваних господарських процесів, наявності та використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, джерел отримання фінансових результатів діяльності та напрямів використання прибутку. За відсутності таких даних, неможливо прийняти виважені рішення щодо напрямів подальшого розвитку не тільки підприємства, але й країни в цілому. Одним із основних джерел такого інформаційного забезпечення є звітність, яка готується шляхом виконання спеціальних процедур обробки, групування та підрахунку даних і формується на завершальній стадії облікового процесу.

Крім того, звітність є основною організаційною формою статистичного спостереження – першої стадії статистичного дослідження¹. Тобто від достовірності звітних показників, які надаються окремими суб'єктами господарювання до органів статистики, залежить точність розрахованих макроекономічних показників, необхідних органам державної влади для визначення закономірностей розвитку національної економіки, встановлення зв'язків між соціально-економічними явищами і процесами та відповідно ефективним управлінням ними. Саме тому все більшого значення в системі інформаційного забезпечення управління економічними процесами на підприємстві набуває звітність.

З огляду на зазначене, у вітчизняній і зарубіжній обліково-економічній літературі виділяють два підходи до визначення сутності звітності: обліковий і статистичний. Досі між науковцями тривають дискусії стосовно того, чи є звітність елементом методу бухгалтерського обліку, чи все ж таки – однією з форм статистичного спостереження.

Питання визнання науковцями єдиної дефініції "звітності" є досить важливим, оскільки якість, своєчасність і повнота звітних показників багато в чому залежать від правильного розуміння сутності даного поняття та його інформаційного змісту. Саме необхідність узгодження та уніфікації підходів до трактування поняття "звітність" зумовлює актуальність проведеного дослідження.

Метою дослідження є систематизація підходів до розуміння сутності звітності та її уточнення, що дозволить різним користувачам розуміти її зміст звітності та найбільш ефективно застосовувати в своїй практичній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язанню теоретичних і методологічних питань формування, аналізу та прогнозування звітності підприємств присвячена значна кількість досліджень таких вітчизняних вчених, як Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, С.Ф. Голов, С.М. Гольцова, М.Я. Дем'яненко, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, В.К. Савчук, П.Т. Саблук, В.В. Сопко, В.О. Шевчук, П.Я. Хомин, Л.В. Чижевська та ін. Вагомий внесок у вирішення зазначених проблем зробили зарубіжні вчені, такі як П.С. Безруких, Л.А. Бернштейн, Н.А. Бреславцева, М.Ф. Ван Бреда, Г.А. Велш, Д. Колдуел, А.П. Міхалкевич, Б. Нідлз, В.Д. Новодворський, В.Ф. Палій, Ж. Рішар, Я.В. Соколов, Е.С. Хендріксен, А.Н. Хорін, А.Д. Шеремет та інші.

Викладення основного матеріалу дослідження. У ринкових умовах господарювання інформація є найціннішим ресурсом, адже прийняття ефективних та обґрунтованих рішень на будь-якому рівні управління, насамперед, залежить від повноти, обґрунтованості, доречності та достовірності інформації щодо всіх напрямів діяльності суб'єктів господарювання. Основним джерелом такого інформаційного забезпечення є дані бухгалтерського обліку.

У системі бухгалтерського обліку нова інформація створюється шляхом виявлення та реєстрації даних (отриманих у результаті фінансово-господарської діяльності підприємства) в первинних документах, їх вимірювання, групування, накопичення і зберігання в облікових регістрах синтетичного й аналітичного обліку, узагальнення (з метою перевірки) в оборотно-сальдових відомостях з подальшим наданням зазначеної інформації у зрозумілому вигляді зацікавленим користувачам. Форма представлення такої інформації називається звітністю, яка є системою взаємопов'язаних, підсумкових показників щодо стану та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства за відповідний звітний період.

Ще в 1988 році проф. В.Ф. Палій і проф. Я.В. Соколов писали: "Звітність виконує важливу функціональну роль в системі економічної інформації. Вона інтегрує інформацію всіх видів обліку, забезпечує зв'язок і порівняння планових, нормативних і облікових даних. ...є засобом управління господарством і одночасно методом узагальнення і представлення інформації про господарську діяльність" [65, с. 218-220].

З цього приводу проф. Ф.Ф. Бутинець зазначає, що: "Сукупність показників звітності є вихідною обліковою інформацією, що дозволяє:

- встановити стратегію, мету та результати діяльності підприємства, оцінити можливості, які підприємство має і які при цьому для нього відкриваються;
- приймати своєчасні та обґрунтовані управлінські рішення;
- координувати дії розрізних структурних підрозділів, спрямовуючи їх зусилля на досягнення поставлених цілей" [32, с. 9].

Таким чином, бухгалтерська інформація, узагальнена у звітності, є основою для аналізу господарської діяльності підприємства, визначення перспективності його розвитку, привабливості для інвестування (кредитування) та, відповідно, прийняття ефективних управлінських рішень. Саме на основі звітної інформації можна визначити загальну вартість майна, джерела формування основних та оборотних засобів, величину власних і залучених коштів, зміни в структурі фінансових джерел і фактори, які їх зумовили, джерела отриманого прибутку і напрями його розподілу тощо.

Крім того, завдяки звітності відбувається систематизація, фільтрування і узагальнення даних щодо всіх напрямів діяльності суб'єкта господарювання (здійснюється відбір суттєвої і необхідної інформації, яка узагальнюється і зводиться у систематизовані групи показників, які, насамперед, покликані спростити та прискорити використання зазначеної інформації для прийняття оперативних рішень та ефективного управління діяльністю суб'єкта господарювання).

Інформація, відображена у звітності, повинна бути зрозумілою та мати однозначне тлумачення для її користувачів. Відповідно, до неї висувається ряд вимог, основними з яких є достовірність, оперативність підготовки та своєчасність надання [15, с. 389].

¹ Будь-яке статистичне дослідження включає три послідовні стадії: статистичне спостереження; зведення і групування матеріалів, отриманих в результаті спостереження; обчислення узагальнюючих показників, яке всебічно характеризує досліджуване явище, та їх аналіз [73, с. 43].

Отже, основним завданням складання звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації щодо всіх напрямів діяльності підприємства для ефективного прийняття відповідних рішень.

Одним із основних користувачів звітної інформації є органи статистики, які здійснюють додаткову обробку зазначеної інформації за допомогою статистичних методів і формують відповідні макроекономічні показники для здійснення процесу управління соціально-економічним розвитком країни в цілому. При цьому, для статистиків звітність є основною формою статистичного спостереження – джерелом отримання інформації.

Як бачимо, звітність є досить різносторонньою категорією, тому серед науковців існують суперечності щодо її сутності.

З огляду на зазначене, та враховуючи те, що будь-яке дослідження починається з уточнення категорійно-понятійного апарату, дослідимо підходи до трактування звітності в довідковій та обліковій літературі, а також в посібниках і підручниках зі статистики, які висувалися вченими і практиками протягом 1938-2009 рр. (досліджено 48 першоджерел).

Аналізуючи наведені в обліково-економічній літературі дефініції, слід зазначити, що більшість авторів при визначенні сутності терміну “звітність” використовують такі поняття, як система (сукупність) показників, відомостей, даних, форм, звітів, спосіб узагальнення, процес, форма спостереження та ін. У таблиці 1 наведено основні підходи до трактування терміну “звітність”, причому облікову літературу умовно поділено на два періоди: до 1991 року (період Радянського Союзу) та після 1991 року (період незалежної України).

Таблиця 1. Підходи до трактування терміну “звітність” у науковій літературі за 1938-2009 рр.

№ з/п	Визначення	Автори ²	К-ть авторів, чол.	Питома вага, %
1	2	3	4	5
Довідкова література				
1	Періодичне подання підприємствами обліково-статистичних відомостей	Багрий П.І., Дорогунцов С.І. [30]	2	13,3
2	Складені підприємствами, організаціями звіти	Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І. [59], Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. [70]	7	46,7
3	Сукупність відомостей (показників обліку)	Азрилян А.Н. [9]	1	6,7
4	Система взаємозалежних, узагальнених, підсумкових показників	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. [31], Пантелеев В.П., Сніжко О.С. [67]	5	33,3
Разом			15	X
Облікова література до 1991 року				
1	Система показників	Гальперин Я.М. [27], Михеев Ф.А. [57]	2	15,4
2	Система зведених показників	Лозинский А.И. [45], Макаров В.Г. [49]	2	15,4
3	Система підсумкових показників	Леонтьев Н. [42], Быкова А.Л. [52]	2	15,4
4	Система узагальнених показників	Быкова А.Л. [20], Василенко П.Н. [21], Гаврилов Б.И. [61], Галкин А.Ф. [26], Німчинов П.П. [60]	5	38,5
5	Спосіб узагальнення і отримання підсумкових даних	Михеев Ф.А. [57], Галкин А.Ф. [26]	2	15,4
Разом			13	X
Облікова література після 1991 року				
1.	Система показників	Алборов Р.А. [1], Баканов М.И. [17], Березовский В.А. [18], Бородина Н.Н. [64], Папковская П.Я. [68], Чернов В.А. [81]	6	18,8
2.	Система взаємопов'язаних показників	Любушин Н.П., Жаринов В.В., Бородина Н.В. [47], Михалкевич А.П. [16]	4	12,5
3.	Система узагальнюючих, взаємопов'язаних показників	Бутинець Ф.Ф. [13], Верига Ю.А., Левченко З.М., Ватуля І.Д. [24], Орлов В.І. [63]	5	15,6
4.	Система економічних показників	Пушкар М.С. [69], Пономаренко П.Г. [19]	2	6,3
5.	Система звітних форм	Лишиленко О.В. [44]	1	3,1
6.	Сукупність відомостей (показників)	Пантелеев В.П. [66]	1	3,1
7.	Сукупність затверджених у встановленому порядку форм	Чебанов Н.В., Василенко Ю.А. [79]	2	6,3
8.	Сукупність декількох звітів	Снитко М.А. [71]	1	3,1
9.	Підсумкові показники обліку	Литвин Ю.Я. [43]	1	3,1
10.	Підсумкові дані про господарську діяльність підприємства	Лень В.С., Гливенко В.В. [41]	2	6,3
11.	Документація за встановленою формою	Лемеш В.Н. [40]	1	3,1
12.	Процес складання звітів і надання їх користувачам	Снитко М.А. [71]	1	3,1
13.	Спосіб підсумкового узагальнення облікової інформації	Бабаєв Ю.А. [7]	1	3,1
14.	Заключний крок системи бухгалтерського обліку	Верига Ю.А., Левченко З.М., Ватуля І.Д. [24], Лишиленко О.В. [44]	4	12,5
15.	Форма збору статистичних даних	Верига Ю.А., Левченко З.М., Ватуля І.Д. [24]	3	9,4
16.	Форма спостереження	Кучеренко Т.Є., Уланчук В.С., Шайко О.Г. [38]	3	9,4
Разом			32	X
Література зі статистики				
1	Форма спостереження	Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М. [74], Лугінін О.Є., Фомішин С.В. [46]	5	38,5
2	Форма статистичного спостереження	Вашків П.Г., Пастер П.І., Сторожук В.П., Ткач Є.І. [76], Уманець Т.В., Пігарев Ю.Б. [77], Опря А.Т. [62]	7	53,8
3	Організаційна форма спостереження	Бутинець Ф.Ф. [73]	1	7,7
Разом			13	X

² Усі прізвища та ініціали авторів наведені мовою оригіналу (літературного джерела).

Наведені дані свідчать про те, що у довідковій літературі (досліджено 6 першоджерел) більшість вчених звітність визначають як **складені підприємствами, організаціями звіти** про їх діяльність, які періодично подаються до державних органів (46,7 % авторів) (С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій [59], Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева [70]), що є недостатньо змістовним визначенням, оскільки звітність також може надаватися власникам, кредиторам, інвесторам, трудовому колективу та ін. Інша група науковців (Г.Л. Вознюк, А.Г. Загородній, Г.О. Партин [31], В.П. Пантелеєв, О.С. Сніжко [67]) трактує звітність як **систему взаємозалежних, узагальнених, підсумкових показників**, яка характеризує умови і результати діяльності суб'єктів господарювання за певний період (33,3 % авторів), з чим не можна не погодитись. Крім того, В.П. Пантелеєв і О.С. Сніжко [67] зазначають, що звітність ґрунтується на відповідній цифровій інформації оперативного, бухгалтерського, статистичного, податкового й фінансового обліку. Проте такий поділ обліку, зокрема, виділення окремо бухгалтерського та фінансового є досить суперечливим і необґрунтованим. Також звітність розглядають як **періодичне подання підприємствами обліково-статистичних відомостей** за встановленим порядком і формами про наслідки їхньої виробничо-господарської, фінансової та іншої діяльності

(13,3 % авторів) (П.І. Багрий, С.І. Дорогунцов [30]). Лише зазначені науковці наголошують, що звітність є однією з **форм статистичних спостережень**.

Крім того, у великому бухгалтерському словнику за редакцією А.Н. Азриліяна дається два визначення звітності: по-перше, **сукупність відомостей** про результати і умови роботи підприємств та організацій за минулий звітний період, які періодично надаються зацікавленим органам управління і складаються на основі поточної інформації про діяльність об'єкта звітності; у ній узагальнюються дані всіх видів обліку – бухгалтерського, статистичного і оперативного; по-друге, **сукупність показників обліку**, відображених у формі визначених таблиць, які характеризують фінансові результати господарської діяльності підприємства за певний період» [6, с. 286]. Вважаємо, що дані визначення є досить схожими і є недоцільним давати два трактування одного поняття, не обґрунтувавши таку необхідність. Також слід зазначити, що в жодному з досліджених довідкових джерел не визначається звітність як **елемент методу бухгалтерського обліку**.

Аналіз облікової літератури, виданої до 1991 р., дає змогу стверджувати, що науковці радянського періоду розглядають звітність або як **систему показників**, або як **спосіб узагальнення** (рис. 1).

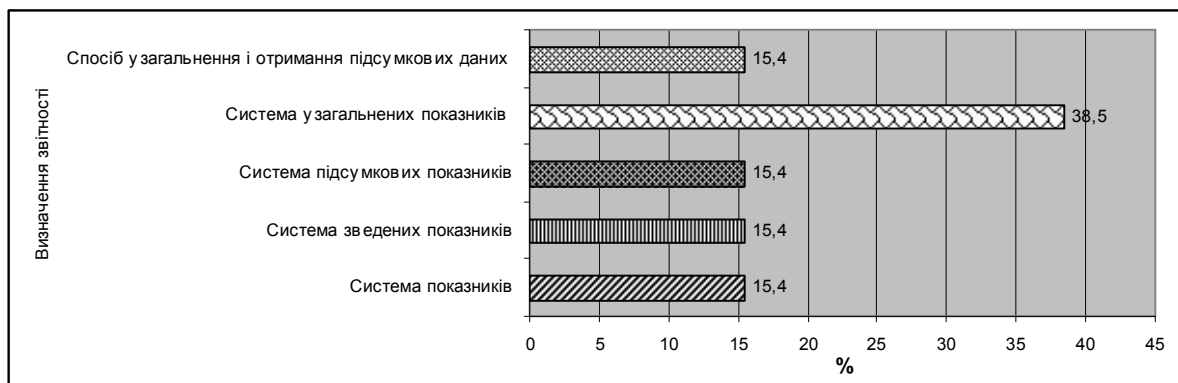

Рис. 1. Трактування звітності в обліковій літературі за 1938-1990 рр. (досліджено 10 першоджерел)

Як видно з рис. 1 більшість науковців (38,5 % досліджених авторів) трактує звітність як **систему узагальнених показників** (А.Л. Бикова [20], П.Н. Василенко [21], Б.І. Гаврилов [61], А.Ф. Галкін [26], П.П. Німчинов [60]). Поряд з цим зустрічаються такі визначення, як **система підсумкових показників** – 15,4 % (Н. Леонтьєв [42], А.Л. Бикова [52]), **система зведених показників** – 15,4 % (А.І. Лозинський [45], В.Г. Макаров [49]), просто **система показників** – 15,4 % (Я.М. Гальперин [27], Ф.А. Міхеєв [57]), **спосіб узагальнення і отримання підсумкових даних** – 15,4 % (Ф.А. Міхеєв [57], А.Ф. Галкін [26]).

Слід відмітити, що Ф.А. Міхеєв [57] і А.Ф. Галкін [26] розглядають звітність і як **спосіб узагальнення та отримання підсумкових відомостей**, і як **систему показників**, які відображають підсумки господарської діяльності, що є не досить обґрунтованим, оскільки зазначене узагальнення даних відбувається в системі показників, тобто доречним є об'єднання даних визначень. Крім того, лише зазначені науковці наголошують на тому, що звітність є елементом методу бухгалтерського обліку і заключним етапом облікового процесу.

Напротивагу їм, професор П.П. Німчинов зазначає, що "звітність – метод не бухгалтерського обліку, а статистики, його метод спостереження" [60, с. 214], що є досить суперечливим, оскільки для статистичного спостереження звітність є основним джерелом інформації (організаційною формою), а не методом (наприклад, як первинний документ в бухгалтерському обліку).

Крім того, характерною особливістю даного періоду є те, що більшість науковців (Я.М. Гальперин [27], Н. Леонтьєв [42], А.Л. Бикова [20], П.Н. Василенко [21], Б.І. Гаврилов [61], В.Г. Макаров [49], А.Ф. Галкін [26], П.П. Німчинов [60]) зазначають, що звітність відображає

рівень **виконання плану**, що є закономірним для господарської діяльності радянських часів, але вже не є актуальним для ринкової економіки.

Кінець ХХ ст. і початок ХХІ ст. характеризується інтеграційними процесами, значним зростанням обсягів іноземних інвестицій, реструктуризацією підприємств та появою великої кількості нових об'єктів обліку, що потребує постійного реформування системи бухгалтерського обліку. Відповідно спостерігаються зміни у підходах науковців до визначення звітності в обліковій літературі за 1991-2009 рр. (рис. 2).

Виходячи з отриманих даних, можна зробити висновок, що більшість авторів розглядають звітність як **систему показників** – 18,8 % (Р.А. Алборов [1], М.І. Баканов [17], В.А. Березовський [18], Н.Н. Бородіна [64], П.Я. Папковська [68], В.А. Чернов [81]), як **систему узагальнюючих, взаємопов'язаних показників** – 15,6 % (Ф.Ф. Бутинець [13], Ю.А. Верига, З.М. Левченко, І.Д. Ватуля [44], В.І. Орлов [63]), як **систему взаємопов'язаних показників** – 12,5 % (Н.П. Любушин, В.В. Жарінов, Н.В. Бородіна [47], А.П. Михалкевич [16]), як **систему економічних показників** – 6,3 % (М.С. Пушкар [69], П.Г. Пономаренко [19]), що недостатньо відображає звітності. Крім того, поняття "система" і так означає, що її елементи взаємопов'язані. Щодо останньої групи науковців слід зауважити, що досить необґрунтовано вжито термін "економічні показники", оскільки у звітності можуть відображатися всі напрями діяльності суб'єктів господарювання, зокрема соціальні, екологічні тощо. Також М.С. Пушкар зазначає, що звітність характеризує найважливіші аспекти фінансового стану підприємства та результатів його діяльності, однак дане твердження не враховує майнового стану підприємства.

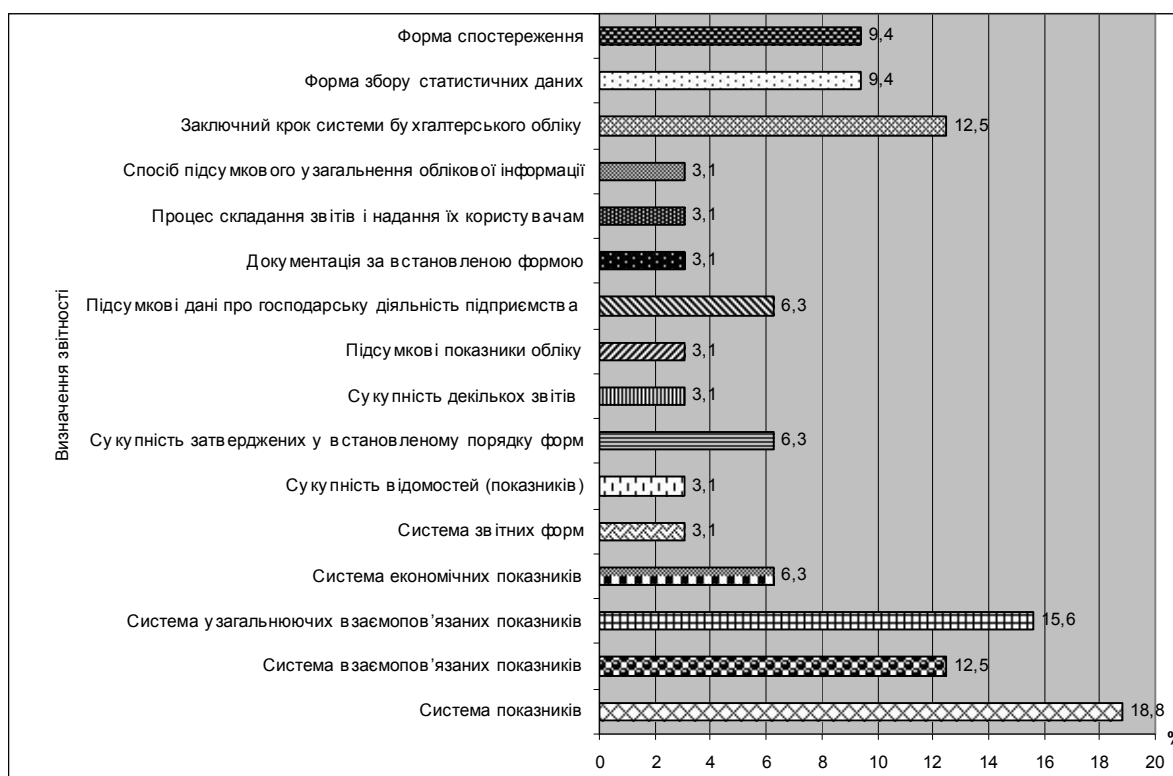

Рис. 2. Тракткування поняття звітності в обліковій літературі за 1991-2009 рр. (досліджено 26 першоджерел)

Досить неповними є визначення Ю.Я. Литвина [43, с. 75], Ю.А. Бабасва [7, с. 66], В.Н. Лемеша [40, с. 5], М.А. Снітко [71, с. 232], які поверхнево описують форму звітності, не характеризуючи її сутності.

Інша група авторів (Ю.А. Верига, З.М. Левченко, І.Д. Ватуля [24]) трактують звітність і як систему узагальнюючих, взаємопов'язаних показників, і як заключний крок системи бухгалтерського обліку, і як форму збору статистичних даних, не обгрунтовуючи потребу у різних підходах до визначення її сутності.

Досить суперечливим є твердження О.В. Лишилєнко [44, с. 15] щодо необхідності затвердження форм звітності Міністерством фінансів України за погодженням із Державним комітетом статистики України, оскільки звітність може бути внутрішньою, яка не потребує зазначеного затвердження.

У цілому спільним для всіх науковців є те, що звітність характеризує стан та результати діяльності підприємства за певний період. Крім того, звітність здебільшого розглядають як систему показників, сукупність звітних форм, спосіб узагальнення інформації тощо. При цьому у досліджених визначеннях відсутнє основне призначення звітності – надання достовірної інформації зацікавленим користувачам.

Також слід зауважити, що 15,6% науковців (Ю.Я. Литвин [43], Н.П. Любушин, В.В. Жарінов, Н.В. Бородіна [47]) характеризують звітність як систему показників бухгалтерського обліку, а Ю.А. Бабаєв [7] – як спосіб узагальнення облікової інформації, проте якщо врахувати зміст статистичних звітів або внутрішніх, то вони можуть містити позаоблікову інформацію, зокрема певні оперативні технічні дані. Тому вважаємо недоцільним виносити у загальне визначення звітності вид інформації, оскільки він залежатиме від запитів користувачів і, відповідно, виду звітності.

Що стосується трактування звітності як елементу методу бухгалтерського обліку, то в жодному із досліджених наукових джерел зазначене твердження не включалося до визначення терміну "звітність" (окрім праць

А.Ф. Галкіна (1976 р.) [26, с. 278] і Ф.А. Міхеєва (1975 р.) [57, с. 28]). Проте в розділах, де розглядався метод бухгалтерського обліку, звітність здебільшого визначалась як один з його елементів. Крім того, у визначеннях, наведених окремою групою авторів (Ю.А. Верига, З.М. Левченко, І.Д. Ватуля [24], О.В. Лишилєнко [44]), вказується, що звітність є завершальним етапом бухгалтерського обліку.

Якщо взяти до уваги наукову літературу зі статистики, то там одногослоно зазначається, що звітність є однією з організаційних форм статистичного спостереження, зокрема 53,8% науковців трактують звітність як **форму статистичного спостереження** (П.Г. Вашків, П.І. Пастер, В.П. Сторожук, Є.І. Ткач [76], Т.В. Уманець, Ю.Б. Пігарев [77], А.Т. Опря [62]), 38,5% науковців як **форму спостереження** (С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єріна [74], О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин [46]) і 7,7% – як **організаційну форму спостереження** (Ф.Ф. Бутинєць [73]), що є цілком логічним, оскільки основний масив інформації органи статистики отримують зі звітності (фінансової і статистичної), що обов'язково до них подається в установлені терміни і затвердженій формі. Тож залишається невирішеним питання щодо віднесення звітності до елементів методу бухгалтерського обліку чи форми статистичного спостереження.

Розглянемо більш детально погляди вчених щодо віднесення звітності до елементів методу бухгалтерського обліку, виходячи з твердження, що традиційними є наступні елементи (адитивний підхід³): документування, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки, подвійний запис, баланс і звітність (табл. 2).

³ Під адитивним підходом розуміють систему способів (інструментів, прийомів), за допомогою яких господарська операція відображається в обліку [15, с. 17].

Таблиця 2. Моніторинг елементів методу бухгалтерського обліку, що виділяються науковцями (досліджено 44 першоджерела)

№ з/п	Рік видання	Автор (джерело) ⁴	Складові (елементи) методу бухгалтерського обліку									Разом
			документування	інвентаризація	оцінка	калькулювання	рахунки	подвійний запис	баланс	звітність	інші	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Період:1938-1990 рр.												
1.	1938	Лозинский А.М. [45]	-	-	-	-	-	+	-	-		1
2.	1945	Гальперин Л.М., Кипарисов Н.А., Леонтьев Н.А. [27]	-	-	-	-	+	+	-	-	Балансове узагальнення зведення	3
3.	1948	Фараджев А.К. [78]	-	-	-	-	+	+	+	-		3
4.	1952	Афанасьев А.А. [5]	+	-	+	+	+	+	+	-		6
5.	1954	Браун М.А. [10]	-	-	-	-	+	+	+	-		3
6.	1956	Ващинский В.Г. [22]	+	+	+	+	+	+	+	-	Узагальнення підсумків бухгалтерських записів	8
7.	1957	Дембинский Н.В. [29]	+	+	+	+	+	+	+	-	Баланс є основним методом, решта – другорядні	7
8.	1957	Митюшкин Т.С. [56]	+	+	+	-	+	+	+	-	Оборотні відомості	7
9.	1962	Быкова А.Л. [20]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
10.	1962	Вейсман М.И. [23]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
11.	1969	Сумцов А.И. [75]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
12.	1971	Василенко П.Н. [21]	+	-	-	-	+	+	+	-		4
13.	1972	Мезенцев П.В. [55]	-	-	-	-	+	+	+	-		3
14.	1973	Щенков С.А. [84]	-	-	-	-	-	+	+	-		2
15.	1975	Михеев Ф.А. [57]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
16.	1976	Чембер Н.Е., Сухова Н.Н. [80]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
17.	1977	Анджан К.Я. [2]	+	+	+	+	+	+	-	-	Узагальнення облікових даних	7
18.	1977	Німчинов П.П. [60]	+	+	-	-	+	+	+	-		5
19.	1982	Моисеенко Г.И. [58]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
20.	1983	Макаров В.Г. [50]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
21.	1988	Палий В.Ф., Соколов Я.В. [65]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	1990	Кузьмінський А.М. [36]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
<i>Всього джерел</i>			16	14	14	13	20	22	19	9		X
<i>Питома вага, %</i>			72,7	63,6	63,6	59,1	90,9	100,0	86,4	40,9		X
Період:1991 - наші дні												
	1992	Кирейцев Г.Г. [33]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	1997	Астахов В.П. [3]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	1997	Булатова З.Г., Булатов М.А. [12]	+	+	+	-	+	+	-	+		6
	1998	Грабова Н.М. [28]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	1998	Кирьянова З.В. [34]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	1998	Сопко В.В. [72]	+	+	+	+	+	+	-	+	Подвійне узагальнення стану фактів господарювання	8
	1999	Бабаев Ю.А. [6]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2000	Білуха М.Т. [8]	-	-	-	-	-	-	-	-	Прийоми документалістики, двоїсті, органолептичні, балансово-звітні	4
	2000	Бугаев А.В. [11]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2000	Бутинець Ф.Ф. [14]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2001	Кужельний В.М., Лінник В.Г. [35]	+	+	+	+	+	*	+	-	* Визнається принципом	6
	2003	Кутер М.И. [37]	+	*	+	*	+	+	+	-	* Калькуляція походить від оцінки, а інвентаризація є окремим елементом системи бухгалтерського обліку	5

⁴ Усі прізвища та ініціали авторів наведені мовою оригіналу (літературного джерела).

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	2005	Астахов В.П. [4]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2005	Малюга Н.М. [51]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2006	Воронина Л.И. [25]										8
	2006	Михалкевич А.П. [16]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2006	Папковская П.Я. [68]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2006	Снитко М.А. [71]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2007	Медведев М.Ю. [54]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2007	Пушкар М.С. [69]	+	+	+	+	+	+	+	+	Регистри обліку	9
	2007	Швец А.А. [82]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
	2008	Швец В.Г. [83]	+	+	+	+	+	+	+	+		8
Всього джерел			21	20	21	19	21	20	19	19	X	X
Питома вага, %			95,5	90,9	95,5	86,4	95,5	90,9	86,4	86,4	X	X
Кількість джерел протягом усього досліджуваного періоду			37	34	35	32	41	42	38	28	X	X
Питома вага протягом усього досліджуваного періоду, %			84,1	77,3	79,5	72,7	93,2	95,5	86,4	63,6	X	X

Дані таблиці свідчать, що традиційний перелік елементів методу бухгалтерського обліку розширюється одними науковцями і звужується іншими (або отримують нову назву). Так, одні автори вважають, що методом бухгалтерського обліку є лише подвійний запис (А.М. Лозинський [45]), а інші обмежують перелік елементів методу рахунками і подвійним записом (Л.М. Гальперин, Н.А. Кипарисов, Н.А. Леонтьев [27]) або рахунками, подвійним записом і балансом (А.К. Фараджев [78], М.А. Браун [10], П.Н. Василенко [21] (виділяє також документування), П.В. Мезенцев [55]). Інші науковці не відносять до елементів методу баланс і звітність, проте виділяють метод узагальнення або балансового узагальнення і зведення, що по суті є балансом і звітністю (Л.М. Гальперин, Н.А. Кипарисов, Н.А. Леонтьев [27]). Не включення звітності до елементу методу бухгалтерського обліку часто пов'язується використанням її в інших видах обліку (у Радянському Союзі виділяли три види обліку: бухгалтерський, статистичний і оперативний). Проте звітність при цьому не перестає виконувати свою функцію в бухгалтерському обліку, оскільки, як зазначає

В.Г. Макаров: "кожний із елементів методу виконує визначену функцію для того, щоб у цілому, використовуючи всю їх сукупність, можна було б відобразити предмет бухгалтерського обліку" [50, с. 56]. Зазначені твердження характерні для науковців радянського періоду, які формувалися протягом тривалого періоду в результаті широкої наукової дискусії.

Якщо взяти до уваги наукові видання за 1991-2008 рр., то слід зазначити, що більшість вчених у своїх працях виділяють традиційний перелік восьми елементів методу бухгалтерського обліку. Неординарним є підхід М.Т. Білухи, який до методу бухгалтерського обліку відносить прийоми документалістики, двоїсті, органолептичні, балансово-звітні [8], хоча деякі з них за своєю сутністю відповідають загальноновизнаним, проте мають іншу назву, а деякі є досить суперечливими і відносяться до методів інших наук.

Для більш наочного відображення результату дослідження облікової літератури за 1938-2008 рр. на предмет складу методу бухгалтерського обліку подано у вигляді діаграми (рис. 3).

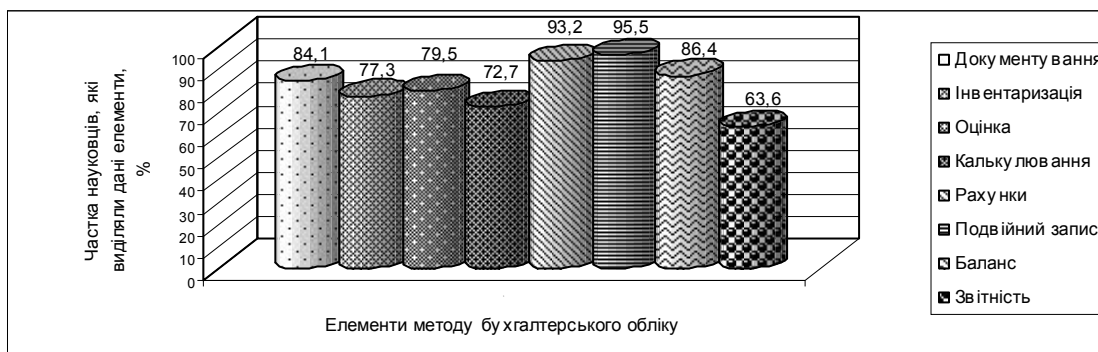

Рис. 3. Підходи дослідників до визначення елементів методу бухгалтерського обліку

Дані таблиці 2 і рис. 3 свідчать про те, що найбільша частка науковців до елементів методу бухгалтерського обліку відносить подвійний запис (95,5 %), рахунки (93,2 %), баланс (86,4 %), документування (84,1 %). Звітність як елемент методу бухгалтерського обліку визнає найменша частка науковців (63,6 %). Такі результати також підтверджуються дослідженнями Н.М. Малюги та Т.В. Давидюк (25 % з досліджених 16 першоджерел) [53, с. 172-173], К.П. Боримської (64,4 % з досліджених 45 першоджерел) [5], О.А. Лаговської (58,33 % з досліджених 12 першоджерел) [39, с. 132].

Якщо досліджену літературу умовно виокремити в дві групи: до 1991 року (радянський період) і після 1991 року (період незалежності), то спостерігається тенденція до

збільшення частки науковців (з 40,9 % до 86,4 %), які відносять звітність до елементів методу бухгалтерського обліку (рис. 4).

Невідповідність підходів дослідників може бути пов'язана із різноманітністю та появою нових об'єктів бухгалтерського обліку. Адже, як зауважує Н.М. Малюга, "метод бухгалтерського обліку представляє собою взаємопов'язане відображення, балансове узагальнення і порівняння юридично доказової інформації про об'єкти бухгалтерського обліку, вираженої в єдиному грошовому вимірнику" [52, с. 53]. Тобто метод бухгалтерського обліку безпосередньо залежить від об'єктів обліку та завдань, які стоять перед ним. Крім того, кожен із загальноновизнаних елементів методу є самостійним методом, який оперує низкою способів і прийомів при дослідженні певного об'єкту.

⁵ Боримська К.П. Рахунки бухгалтерського обліку: теорія і практика: дис. ...кандидата екон. наук: 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / К.П. Боримська. – Житомир, 2009. – 199 с.

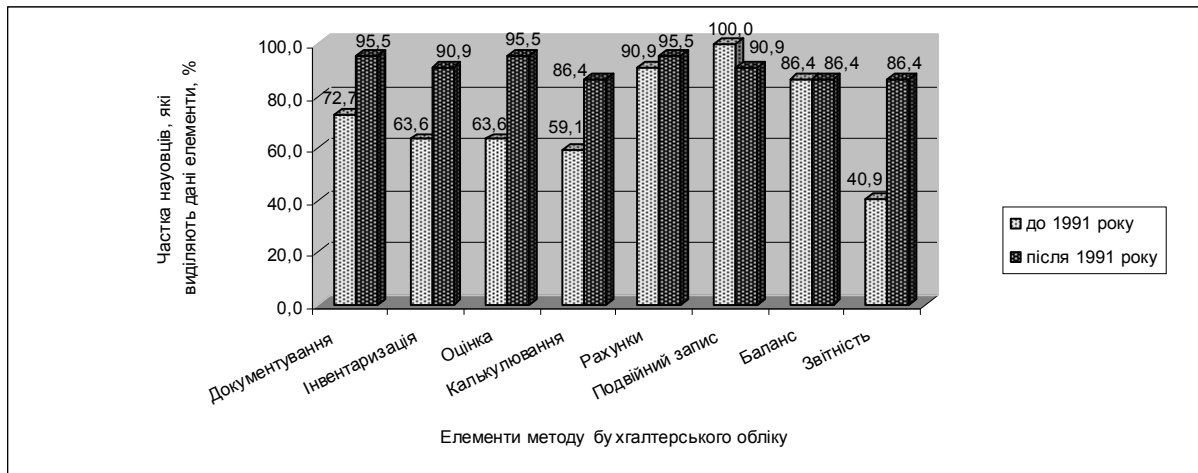

Рис. 4. Динаміка підходів дослідників до складових методу бухгалтерського обліку

З цього приводу, В.Ф. Палій зазначає, що "метод будь-якої науки представляє собою сукупність всіх прийомів і способів, за допомогою яких пізнається її предмет. Стрімкий розвиток науки в останні десятиріччя характеризується взаємопроникненням методів одних наук в інші. Запозичені методи входять до методології даної науки, стають невід'ємною частиною її методу або сприяють виділенню самостійних наукових галузей, які використовують методи сумісних наук, наприклад біохімії, астрофізики [65, с. 61]".

З огляду на зазначене, погоджусь з думкою тих науковців, які вважають, що метод бухгалтерського обліку слід розглядати як сукупність його восьми елементів (документування, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки, подвійний запис, баланс, звітність), оскільки вони представляють нерозривну єдність, взаємодоповнюють і обумовлюють один одного, кожен з них використовує попередні елементи або сам надає дані, що потребують подальшої обробки. Зокрема, звітність є елементом методу бухгалтерського обліку, оскільки вона забезпечує виконання завдань і функцій обліку щодо задоволення інформаційних потреб зацікавлених користувачів.

Таким чином, звітність виступає елементом методу бухгалтерського обліку, який забезпечує узагальнення облікової інформації щодо стану та результатів всіх напрямів діяльності підприємства за звітний період у системі підсумкових показників для її надання заінтересованим користувачам.

Одним із користувачів звітної інформації є органи статистики, тому для них звітність є основним джерелом інформації для статистичного спостереження (першого етапу статистичного дослідження). Звідси, звітність при веденні бухгалтерського обліку є елементом його методу, а при здійсненні статистичного дослідження – основною формою статистичного спостереження.

Крім того, враховуючи різні підходи до трактування звітності та багатогранність цієї економічної категорії, вважаємо, що в системі бухгалтерського обліку звітність слід розглядати з трьох векторів: теоретичного, практичного та дидактичного (рис. 5).

Рис. 5. Підходи до трактування звітності

Таким чином, теоретичний підхід ґрунтується на тому, що звітність виступає невід'ємним елементом методу бухгалтерського обліку, тобто є способом узагальнення інформації. При цьому звітність є практичною діяльністю (процесом обробки та надання інформації) зі складання форм звітності та їх надання відповідним користувачам. Дидактичний зміст звітності полягає у формуванні знань щодо особливостей заповнення звітних форм, що дозволить правильно інтерпретувати та використовувати звітну інформацію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами аналізу наукової літератури за 1938-2009 рр. встановлено відсутність єдиного підходу до визначення сутності терміну «звітність», зокрема використовуються такі поняття, як система (сукупність) показників, відомостей, даних, форм, звітів, спосіб узагальнення, періодичне подання звітів, форма спостереження тощо.

У довідковій літературі більшість вчених звітність визначають як складені підприємствами, організаціями звіти про їх діяльність, які періодично подаються до державних органів (46,7 % авторів), не враховуючи при цьому інших користувачів звітності (власників, кредиторів, інвесторів та ін.).

В обліковій літературі радянського періоду переважає підхід до трактування звітності як системи показників виконання плану, що є закономірним для господарської діяльності тих часів, але вже не є актуальним для ринкової економіки. Відповідно в період незалежної України спостерігається значна диференціація у визначеннях терміну «звітність». При цьому здебільшого її розглядають як систему показників, сукупність звітних форм, спосіб узагальнення інформації. У цілому спільним для всіх науковців є те, що звітність характеризує стан та результати діяльності підприємства за певний період.

Проте у досліджених визначеннях відсутнє основне призначення звітності – надання достовірної інформації заінтересованим користувачам.

Напротивагу зазначеному вище, у літературі зі статистики одностайно наголошується на тому, що звітність є однією з організаційних форм статистичного спостереження.

Вважаємо недоцільним відносити звітність лише до елементів методу бухгалтерського обліку або форми статистичного спостереження. При веденні бухгалтерського обліку звітність виступає невід'ємним елементом його методу, оскільки вона забезпечує виконання завдань і функцій обліку щодо задоволення інформаційних потреб зацікавлених користувачів. Тобто забезпечує узагальнення облікової інформації щодо стану та результатів всіх напрямів діяльності підприємства за звітний період у системі підсумкових показників для її надання заінтересованим користувачам. А при здійсненні статистичного дослідження звітність є основною формою (джерелом інформації) статистичного спостереження.

Окрім теоретичного змісту звітності, потрібно враховувати її практичний та дидактичний змісти. Тому з точки зору практичного застосування, встановлено, що звітність є процесом систематизації, узагальнення та підрахунку підсумкових показників щодо стану та результатів всіх видів діяльності підприємства за звітний період та їх надання у зрозумілому вигляді заінтересованим користувачам. Дидактичний зміст звітності полягає у формуванні знань щодо особливостей заповнення звітних форм, що дозволить правильно інтерпретувати та використовувати звітну інформацію.

Зазначені уточнення сутності звітності дозволяють створити основу для розробки пропозицій щодо напрямів її застосування різними заінтересованими користувачами в певних умовах і на конкретний запит.

Список використаної літератури:

1. *Алборов Р.А.* Основы теории бухгалтерского учета: [учеб. пособие] / Р.А. Алборов. – М.: Дело и Сервис, 2002. – 288 с. 2. *Анджан К.Я.* Основы бухгалтерского учета / К.Я. Анджан. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Статистика, 1977. – 184 с. 3. *Астахов В.П.* Теория бухгалтерского учета / В.П. Астахов. – М.: “Экспертное бюро-М”, 1997. – 351 с. 4. *Астахов В.П.* Теория бухгалтерского учета: [учебное пособие] / В.П. Астахов. – [9-е изд., перераб. и доп.]. – Москва: ИКЦ, “Март”; Ростов н/Д: Изд. центр “Март”, 2005. – 576 с. 5. *Афанасьев А.А.* Основы построения бухгалтерского баланса / А.А. Афанасьев. – М.: “Госфиниздат”, 1952. – 168 с. 6. *Бабаев Ю.А.* Теория бухгалтерского учета: [учебник для вузов] / Ю.А. Бабаев. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 391 с. 7. *Бабаев Ю.А.* Теория бухгалтерского учета: [учебник для вузов] / Ю.А. Бабаев. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юнити-Дана, 2001. – 304 с. 8. *Білуха М.Т.* Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / М.Т. Білуха. – К., 2000. – 692 с. 9. *Большой бухгалтерский словарь* / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с. 10. *Браун М.О.* О предмете и методе бухгалтерского учета / М.О. Браун // *Бухгалтерский учет*. – 1954. – № 2. – С. 8. 11. *Бугаев А.В.* Юридическая теория бухгалтерского учета: [научное издание] / А.В. Бугаев. – Мн.: БГУ, 2000. – 224 с. 12. *Булатова З.Г.* Теория бухгалтерского учета: [учебное пособие] / З.Г. Булатова, М.А. Булатов. – М.: Российская академия предпринимательства, 1997. – 148 с. 13. *Бутинець Ф.Ф.* Теорія бухгалтерського обліку: [підручник для студентів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець. – [3-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 444 с. 14. *Бутинець Ф.Ф.* Теорія бухгалтерського обліку: [підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”] / Ф.Ф. Бутинець. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с. 15. *Бутинець Ф.Ф.* Організація бухгалтерського обліку: [підручник для студентів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець, О.П. Войналович, І.Л. Томашевська; за редакцією д.е.н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – [4-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир: ПП “Рута”, 2005. – 528 с.

16. *Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве: [учебник] / А.П. Михалкевич [и др.]; под ред. А.П. Михалкевича. – [4-е изд., с изм.]. – Минск: БГЭУ, 2006. – 688 с. 17. Бухгалтерский учет в торговле: [учеб. пособие] / М.И. Баканов [и др.]; под ред. М.И. Баканова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 576 с. 18. *Бухгалтерский учет, анализ и аудит: [учеб. пособие] / П.Г. Пономаренко [и др.]; под общ. ред. П.Г. Пономаренко. – [2-е изд., испр.]. – Минск: Вышш. шк., 2007. – 527 с. 19. Быкова А.Л.* Теория бухгалтерского учета / Под ред. проф. С.А. Щенкова. – М.: “Госфиниздат”, 1962. – 352 с. 20. *Василенко П.Н.* Основы бухгалтерского учета / П.Н. Василенко. – [3-е изд.]. – М.: “Экономика”, 1966. – 238 с. 21. *Ващинский Г.В.* Бухгалтерский учет в сельскохозяйственных предприятиях / Г.В. Ващинский. – М.: Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1956. – 352 с. 22. *Вейсман М.И.* Теория бухгалтерского учета и основы бухгалтерского учета отраслей народного хозяйства / М.И. Вейсман. – М.: Госстатиздат, 1962. – 352 с. 23. *Верига Ю.А.* Звітність підприємств: [навчальний посібник] / Ю.А. Верига, З.М. Левченко, І.Д. Ватуля. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 776 с. 24. *Воронина Л.И.* Теория бухгалтерского учета: [учебное пособие] / Л.И. Воронина. – М.: Изд-во Экс-мо, 2006. – 480 с. 25. *Галкин А.Ф.* Теория бухгалтерского учета / А.Ф. Галкин, Н.Ф. Огийчук, Г.И. Войчук. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М.: “Статистика”, 1976. – 336 с. 26. *Гальперин Я.М.* Курс теории бухгалтерского учета / [Гальперин Я.М., Кипарисов Н.А., Леонтьев Н.А.]; под общ. ред. Н.А. Кипарисова. – М.: Госпланиздат, 1945. – 228 с. 27. *Грабова Н.М.* Теория бухгалтерского обліку: [навч. посібник] / Н.М. Грабова; за ред. М.В. Кужельного. – [5-те вид., доп. і перероб.]. – К.: А.С.К., 1998. – 223 с. 28. *Дембинский Н.В.* Теория советского бухгалтерского учета: [учеб. пособие] / Н.В. Дембинский. – Минск: Редакция научно-технической литературы, 1957. – 312 с. 29. *Економічний словник / За ред. П.І. Багрія, С.І. Дорогунцова. – К., 1973. – 621 с. 30. Загородній А.Г.* Облік і аудит: термінологічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин. – Львів: “Центр Європи”, 2002. – 671 с. 31. *Звітність підприємства: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”] / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та Н.А. Остап'юк. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 428 с. 32. Кирейцев Г.Г.* Функции учета в механизме управления сельскохозяйственным производством / Г.Г. Кирейцев. – Киев: Изд-во УСХА, 1992. – 240 с. 33. *Кирьянова З.В.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / З.В. Кирьянова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: “Финансы и статистика”, 1998. – 256 с. 34. *Кужельный М.В.* Теория бухгалтерского обліку: [підручник] / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с. 35. *Кузьминский А.Н.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / А.Н. Кузьминский. – К.: Выща школа, 1990. – 311 с. 36. *Кутер М.И.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / М.И. Кутер. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: “Финансы и статистика”, 2003. – 640 с. 37. *Кучеренко Т.Е.* Звітність підприємств: [підручник] / Т.Е. Кучеренко, В.С. Уланчук, О.Г. Шайко; за ред. В.С. Уланчука. – К.: Знання, 2008. – 492 с. 38. *Лаговська О.А.* Місце обліку в економічній системі підприємства / О.А. Лаговська // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. Т.3. – 2005. – № 6. – С. 130-135. 39. *Лемеш В.Н.* Отчетность / Лемеш В.Н. – Мн.: ООО “Информпресс”, 2002. – 232 с. 40. *Лень В.С.* Звітність підприємства: [підручник] / В.С. Лень, В.В. Гливиенко. – [2-ге вид.] – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 612 с. 41. *Леонтьев Н.* Основы бухгалтерского учета / Н. Леонтьев, А. Умнов. – [4-е изд.]. – М.: Всесоюзные заочные учетные курсы, 1956. – 335 с. 42. *Лутин Ю.Я.* Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві: [навч. посібник] / Ю.Я. Литвин. – К.: Вища шк., 1993. – 301 с. 43. *Лишленко О.В.* Бухгалтерський облік: [навчальний посібник] / О.В. Лишленко. – Київ: Видавництво “Центр учбової літератури”, 2003. – 624 с. 44. *Лозинский А.И.* Курс теории балансового учета. В связи с промышленным, сельскохозяйственным и торговым учетом / А.И. Лозинский. –*

М.: В-О "Союзоргучет" Редакционно-издательское управление, 1938. – 590 с. 45. *Луїнін О.Є.* Статистика національної економіки та світового господарства: [навчальний посібник] / О.Є. Луїнін, С.В. Фомішин. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 502 с. 46. *Любушин Н.П.* Теория бухгалтерского учета: [учеб. пособие для вузов] / Н.П. Любушин, В.В. Жаринов, Н.В. Бородин; под ред. проф. Н.П. Любушина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 312 с. 47. *Любушин Н.Г.* Теория бухгалтерского учета: [учеб. пособие для вузов] / Н.Г. Любушин, В.В. Жаринов, Н.В. Бородин; под ред. В.Д. Новодворского. – М.: Юнити-Дана, 2000. – 294 с. 48. *Макаров В.Г.* Теория бухгалтерского учета / В.Г. Макаров. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: "Финансы", 1975. – 296 с. 49. *Макаров В.Г.* Теория бухгалтерского учета: [учеб. для студентов вузов] / В.Г. Макаров. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: "Финансы и статистика", 1983. – 271 с. 50. *Малюга Н.М.* Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: [монографія] / Н.М. Малюга. – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 548 с. 51. *Малюга Н.М.* Розвиток теорії бухгалтерського обліку: [монографія] / Н.М. Малюга. – Житомир: ПП "Рута", 2005. – 388 с. 52. *Малюга Н.М.* Двойная запись в бухгалтерском учете: историко-теоретический аспект: [монография] / Н.М. Малюга, Т.В. Давидюк. – Житомир: ЧП "Рута", 2003. – 512 с. 53. *Медведев М.Ю.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / М.Ю. Медведев. – Москва: Издательство "Омега-Л", 2007. – 418 с. 54. *Мезенцев П.В.* Общетеоретические основы хозяйственного учета: [учебное пособие (выпуск II)] / П.В. Мезенцев. – Л.: Ленинградский институт советской торговли им. Ф.Энгельса, 1972. – 152 с. 55. *Митюшкин Т.С.* Теория бухгалтерского учета / Т.С. Митюшкин; под ред. д.е.н., проф. С.К. Татур. – М.: "Сельхозгиз", 1957. – 374 с. 56. *Михеев Ф.А.* Теория бухгалтерского учета: [учебное пособие для техникумов] / Ф.А. Михеев. – М.: "Финансы", 1975. – 175 с. 57. *Моисеенко Г.И.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / Г.И. Моисеенко. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: "Финансы и статистика", 1982. – 232 с. 58. *Мочерний С.В.* Економічний енциклопедичний словник: [у 2 т.] Т. 1. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій – Львів: Світ, 2005. – 616 с. 59. *Німчинов П.П.* Загальна теорія бухгалтерського обліку / П.П. Німчинов. – К.: Вища школа, 1977. – 240 с. 60. Общая теория бухгалтерского учета / Под ред. Б.И. Гаврилова. – Мн.: Выш. школа, 1970. – 224 с. 61. *Опря А.Т.* Статистика. Математична статистика. Теорія статистики: [навчальний посібник] / А.Т. Опря. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с. 62. *Орлов В.І.* Звітність підприємств: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит"]; – 3-є вид., допов. і перероб. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 484 с. 63. Основы бухгалтерского учета и финансы в АПК: [учеб. Пособие] / Н.Н. Бородина [и др.]. М.: Инфра-М, 2003. – 400 с. 64. *Палий В.Ф.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: "Финансы и статистика", 1988. – 279 с. 65. *Пантелеев В.П.* Фінансова звітність: [навчальний посібник] / В.П. Пантелеев; за

ред. д.е.н., проф. В.О. Шевчука. – Київ, Державна академія статистики, обліку та аудиту, 2004. – 227 с. 66. *Пантелеев В.П.* Словник бухгалтера та аудитора / В.П. Пантелеев, О.С. Сніжко; Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. Агентство", 2009. – 239 с. 67. *Папковская П.Я.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / П.Я. Папковская. – [2-е изд., доп.]. – Минск: Информпресс, 2006. – 236 с. 68. *Пушкарь М.С.* Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія: [монографія] / М.С. Пушкарь. – Тернопіль, Карт-бланш, 2007. – 359 с. 69. *Райзберг Б.А.* Современный экономический словарь / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с. 70. *Снитко М.А.* Теория бухгалтерского учета: [учебник] / М.А. Снитко. – Минск: Современ. шк., 2006. – 312 с. 71. *Солко В.В.* Бухгалтерський облік: [навч. посібник] / В.В. Солко. – К.: КНЕУ, 1998. – 448 с. 72. Статистика: [навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 280 с. 73. Статистика: [підручник] / С.С. Герасименко, А.В. Головач, А.М. Єріна та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук С.С. Герасименка. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2000. – 467 с. 74. *Сумцов А.И.* Методы и формы бухгалтерского учета и проблемы их совершенствования / А.И. Сумцов. – М.: "Статистика", 1969. – 216 с. 75. Теорія статистики: [навчальний посібник] / Вашків П.Г., Пастер П.І., Сторожук В.П., Ткач Є.І. – К.: Либідь, 2001. – 320 с. 76. *Уманець Т.В.* Статистика: [навчальний посібник] / Т.В. Уманець, Ю.Б. Пігарев. – К.: Вікар, 2003. – 623 с. 77. *Фараджев А.К.* Лекции по курсу бухгалтерского учета / А.К. Фараджев; под ред. А.М. Гальперина. – Баку: "Азернешр", 1948. – 290 с. 79. *Чебанов Н.В.* Бухгалтерський фінансовий облік / Н.В. Чебанов, Ю.А. Василенко. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. – 672 с. 80. *Чембер Н.Е.* Бухгалтерський учет: [учебник для техникумов] / Н.Е. Чембер, Н.Н. Сухова. – М.: "Финансы", 1976. – 200 с. 81. *Чернов В.А.* Бухгалтерская (финансовая) отчетность: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности (080109) "Бухгалтерский учет, анализ и аудит"] / В.А. Чернов; под ред. М.И. Баканова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 127 с. 82. *Швец А.А.* Все о бухучете для начинающих: теория и практика / А.А. Швец. – Минск: Изд-во Гревцова, 2007. – 360 с. 83. *Швец В.Г.* Теорія бухгалтерського обліку: [підручник] / В.Г. Швец. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2006. – 525 с. 84. *Щенков С.А.* Система счетов и бухгалтерский баланс предприятия / С.А. Щенков. – М.: "Финансы", 1973. – 144 с.

ІВАНЕНКО Валентина Олександрівна – асистент кафедри аналізу і статистики Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- обліково-аналітичне забезпечення складання статистичної звітності;
- проблемні питання економічного аналізу і статистики